

Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri

M. Akif Kılavuz

Doç. Dr., U. Ü. İlâhiyat Fakültesi

Özet

Örnek davranışları gözlemleyerek model alma süreci, çocuk ve gencin sosyal hayatı öğrenme kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir. Bu araştırmada, çocukların ve ergenlerin anne babalarını örnek almalarında hangi faktörlerin etkili olduğu ortaya konduktan sonra onların ahlâkî ve dinî sosyalleşmesinde, önek alma yoluyla öğrenimin yeri ele alınmaya çalışılmıştır.

Çocuk ve gençler fiziksel ve psikolojik açıdan kendine benzediğini düşündüğü aile bireylerinin örnek davranışlarından etkilenmektedirler. Ayrıca anne babanın çocuk ve gence gösterdiği sevgi ile disiplin anlayışı da onların anne babalarını model almalarında etkili olmaktadır. Yine çocuk ve gençler, benzemek istedikleri anne babalarının dinî değerlerinden daha fazla etkilenmektedirler.

Abstract

The Effects of Mother and Father Modeling on Shaping of Religious Identity in Children and Adolescence

Modeling is an important process for learning social life in childhood and adolescence. This article discuss that which

factors effect identification with mother and father in children and adolescence.

Children and adolescence are being affected from member of the family which resembled physical and pshychological. On the other hand children and adolescence identify with father and mother which love him or his. Children and adolescence learn about the religion from mother and father by modeling.

Anahtar Kelimeler : Ergenlik, örnek alma, aile, din eğitimi.

Key Words: Adolescence, modeling, family, religious education.

Giriş

İnsan davranışı -ister bilinçli olsun ister bilinçsiz olsun- büyük ölçüde sosyal modelleri görmek suretiyle benimsenir. Bir memleket, bölge, sosyal sınıf, okul, meslek ya da toplumdaki benzerlikler genellikle o grup üyelerinin birbirleriyle olan ilişkilerinden ve ilişkide buldukları toplumun geleneklerini görerek kabullenmelerinden kaynaklanır. Toplumda dil, örf ve adetler, bazı meslekî etkinlikler, dinî uygulamalar ve ahlâkî değerler genellikle başkalarının davranışlarını gözlemleyerek, taklit ederek ve model alarak benimsenir ve öğrenilir.¹

Başkalarının örnek davranışları, çocuk ve gençlerin sosyal hayatı öğrenme kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir. Onlar birçok sosyal davranış ve tutumu, diğer insanların davranış ve tutumlarını gözlemleyerek öğrenir. Bu yüzden çocuk ve gençlerin sosyalleşmesinde ve kişiliklerinin oluşmasında model alma yoluyla öğrenme son derece önemlidir.

Yetişmekte olan çocuğun kendi kendine “ben kimim?” “kime benzemeliyim?” gibi sorular sorduğu devrede kişilik artık toplumsal bir nitelik kazanmak için arayış dönemine girmektedir. Bu arayış içinde genç kim olduğunu, kime bağlanıp inanacağını ve neye değer vereceğini bulmaya çalışmaktadır. Çevresinde daima “onun gibi olmak” istediği kişileri aramaya gayret etmektedir.²

---

¹ Bandura, Albert, “Analysis of Modeling”, (in) *Psychological Modeling, Conflicting Theories*, (ed.) Albert Bandura, Aldine & Atherton Pub., Chicago, 1925, s. 4; Mc Dougall, William, *An Introduction to Social Psychology*, John W. Luce Comp., Boston, 1921, s. 36.

² Yavuzer, Haluk, *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 21, 181.

Bu kimlik arayışı içinde genç, bir taraftan kendisine ideal olarak seçtiği örneği model almaya çalışırken diğer taraftan da kendi kişiliğini kazanabilmek için kendisini çevreden ayırt etmeye çalışır. Böylece gencin kişiliğinin oluşumunda örnek alma ve farklılaşma süreci birlikte çalışır.

Gençlerin bireysel ve sosyal hayatlarında meydana gelen örnek alma ve farklılaşma süreci onların dinî inanç, düşünce ve davranışlarında da görülür. Genç, tüm hayatını etkileyecek, kendisine bir dünya görüşü, hayat tarzı sunacak inanç ve tutumları benimseme veya reddetme şeklinde bir karar safhasındadır.³ Hakikat arayışı ile genç, din ile de o zamana kadar hiç ilgilenmediği derecede ilgilenir. Böylece hem dine karşı ilginin hem de şüpheciliğin çoğalması ergenlik devresinin özelliği olmaktadır. Nitekim ergenlik dönemi (13-17 yaş) genellikle bir dinî uyanma devresi olarak kabul edilir.⁴

Başkalarının örnek davranışlarından etkilenerek kişilik oluşturma çabalarının, çocuk ve gençlerin toplumun sosyal, ahlâki ve dinî normlarını benimsemelerinde çok önemli bir yeri söz konusudur. İslam dünyasında İbn Sina ve Gazalî gibi düşünürler örnek alma yoluyla öğrenmenin öneminden bahsetmişlerdir.⁵

Psikoloji ve Eğitim Bilimi açısından XX. yüzyılın ilk yarısında ABD ve Avrupa'da bu konu üzerinde durulmaya ve araştırmalar yapılmaya başlanmıştır.

Çocuklar ve gençler, kaçınılmaz olarak büyükleri taklide çalışmakta ve onların örnek davranışlarını benimseyerek kişiliklerini oluşturma çabası içine girmektedirler. Bunun içindir ki, bu araştırmada temel problem olarak, çocuk ve ergenlerin kendilerine benzemek istedikleri aile üyelerinin tutum ve davranışından uzun ya da kısa süreli etkilenme yollarını izah etme ve din eğitiminin bu etkilenmedeki rolünü tespit etme konusu ele alınmıştır.

---

³ Bayyigit, Mehmet, *Üniversite Gençliğinin Dini İnanç Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa 1987, s. 38.

⁴ Özbaydar, Belma, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, Baha Mat., İstanbul, 1970, s. 13-14; Ocal, Mustafa, *Temel Eğitim ve Orta Öğretimde Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1990, s. 151-152; Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, AÜİF Yay., Ankara, 1988, s. 98-99.

⁵ Çamdibi, H. Mahmut, *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazzalî*, MÜİF Yay., İst., 1993, s. 15; Dodurgalı, Abdurrahman, *İbn Sina Felsefesinde Eğitim*, İFAV Yay., 1995, s. 181.

A. Ailede Anne Babayı Örnek Almayı Etkileyen Faktörler

Çocuk ve gencin aile bireylerini örnek almalarında etkili olan bazı etmenler söz konusudur. Bu etmenleri aşağıdaki başlıklar altında ele almak mümkündür.

1. Benzerlik

Süje ve model arasındaki benzerlik, sergilenen davranışın örnek alınmasında etkili bir faktördür. Süje, örnek alma sürecinin elde edilmesi esnasında benzerlik derecesini arttırmak için modeli taklit eder.⁶ İnsanların kendilerine benzediğini algıladığı modeller taklit meydana getirme konusunda daha çekici etkiye sahiptir. Çocuklar ve orta öğretim gençliği üzerinde yapılan bir araştırmada çocuk ve gençlerin kendilerine benzer olarak gördükleri kimselerden daha fazla etkilendikleri tespit edilmiştir.⁷

Örnek alma süreci içinde insanların kendilerine benzer olarak gördükleri modelden daha fazla etkilenmesinin bazı gerekçeleri söz konusudur. Fertler, kendi düşüncelerinde bilişsel bir uyum sahibi olma konusunda kuvvetli bir ihtiyaç hissederler. İnsan zihninde, birbirine benzeyen şeyleri bir araya getirme eğilimi vardır. İnsanlar nesnelerin birbiri ile uyumlu, mantıklı ve tutarlı olmasını istediği gibi kendi inanç, düşünce, davranış, duygu ve tutumlarının da uyumlu ve tutarlı olmasını isterler. Özellikle diğer insanlar hakkındaki duygularının tutarlı olması onlar için büyük önem arz eder.⁸ Bu sebeple bir kimse, model ile genelde bazı özelliklere sahip olduğunu fark ederse o modelin diğer özelliklerini de -bilişsel ve algısal uyumu devam ettirebilmek için- kendi düşüncesinde içselleştirmeye çalışır.

Model ile süje arasındaki benzerlik, modelin davranışlarının taklit edilmesinde ve modelin inançlarının ve değerlerinin benimsemesinde etkili olur. Süje modeli ne kadar başarılı bir şekilde taklit ederse modele benzediği duygusu da o kadar artar. Böylece artan benzerlik ve kendini modelin yerine koyma olgusu devam eder.⁹

---

⁶ Kagan, Jerome, "The Concept of Identification", *Psychological Review*, 1958, Vol. 65, s. 300.

⁷ Mc Candless, *Adolescents: Behavior and Development*, Holt Reinhorth and Winston Inc., New York, 1970, s. 389.

⁸ Freedman, L. J.-Sears, D. O.-Carlsimith, J. M., *Sosyal Psikoloji*, (çev. Ali Dönmez) Ara Yay., İst., 1979, s. 165; Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul, 1978, s. 128.

⁹ Kagan, Jerome, *Understanding Children*, Behavior, Motives and Thought, Harcourt Brace Jovanovich Inc., New York, 1974, s.14, 15.

Süje ile model arasındaki benzerliğin örnek alma sürecini kuvvetlendirmesi için modeldeki özelliklerin herkeste bulunan ortak özellikler olmaması gerekir.¹⁰ Eğer model ile süje arasında ortak özellikler yoksa ya da bu özelliklere sahip olan model, süjenin arzuladığı, ulaşmak istediği hedeflere sahip değilse süje, bu modeli örnek almayı kabul etmeyebilir.

Benzerlik örnek alma tutumunu genellikle arttırmakla birlikte model almanın gerçekleşmesinde yegâne unsur değildir. Eğer bilişsel benzerlik özdeşleşmenin esas temeli olsaydı çocukların yetişkinlerden çok, arkadaşlarını örnek almaları gerekirdi. Hâlbuki çocukların arkadaşlarından ziyade yetişkinleri örnek aldığı bir gerçektir.¹¹

Genetik özellikler genç ile anne baba ve kardeşleri arasında bazı ortak özelliklerin ortaya çıkmasına sebep olur. Bu ortak özellikler de ailede örnek davranışların benimsenmesini kolaylaştırır. Bu süreçte en etkili benzerlik faktörü ise cinsiyettir.¹² Bu açıdan erkek çocuklar genellikle babalarını, kız çocuklar ise annelerini kendilerine örnek almaktadırlar.

2. Sevgi ve Şefkat

Pek çok araştırma anne baba bakımı ve sevgisi ile özdeşleşme arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışmıştır. Bu araştırmaların ilki Mowrer tarafından gerçekleştirilmiştir. O, konuşan kuşlarla gerçekleştirdiği deneyinde, kuşlara konuşmayı öğreten eğiticilerin onlara müşfik bir bakım ve ilgi göstermeleri durumunda, bu kuşların taklit yoluyla konuşmayı öğrendiklerini, eğiticinin sevgi ve şefkat göstermemesi durumunda kuşların konuşmayı eğitici dışarı çıktıktan sonra gerçekleştirdiklerini tespit etmiştir. Böylece Mowrer, süjeye model tarafından verilen sevgi ve mükâfatın, modelin davranışının değerini arttırdığını ileri sürmüştür.¹³

---

¹⁰ Maccoby, Eleanor E.-Martin, John, A., "Socialization in the Context of the Family: Parent Child Interaction", (in) *Handbook of Child Psychology*, John Wiley Sons, New York, Vol. 4, s. 8.

¹¹ Bandura, Albert-Walters, R. H., *Social Learning and Personality Development*, Holt, New York, 1963, s. 246.

¹² Yapılan bir araştırmada Annesine benzemek istediğini belirten erkek öğrencilerin oranı %39.7 iken kızlarda bu oran %60.3'tür. En çok babasına benzemek isteyen kız öğrencilerin oranı %35.1'lik bir grubu oluştururken erkeklerde bu oran %64.9'a çıkmaktadır. Buna göre baba özdeşleşmesi ile cinsiyet ilişkisinin daha önemli olduğu söylenebilir. Bkz. Kılavuz, M. Akif, *Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi, İHL ve GL Öğrencileri Arasında Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1993, s. 60.

¹³ Krş. Kohlberg, Lawrence, "Moral Development and Identification", (in) *Child*

Çeşitli araştırmacılar da okul çağı öncesi çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmalarda çocukların, sevgi ve ilgi gösteren modelleri örnek aldıkları sonucuna varmışlardır.¹⁴ Lise ve üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalarda da gençlerin daha çok şefkat gösteren ve mükâfat veren modellerin davranışlarını benimsedikleri görülmüştür.¹⁵

Anne baba sevgisi, çocukların bio-psiko-sosyal gelişmeleri için en büyük ihtiyaçlardan birisidir. Bu ihtiyaçtan mahrum kalan çocuklarda ebeveynin davranışlarının benimsenmesi görülmediği gibi, bu tür çocuklarda fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişim de gecikmeye uğramaktadır.¹⁶

Gençlik çağında anne baba sevgisi çocukluk dönemindeki etkisini kaybetmekle birlikte sevgi, gencin aile üyelerini örnek almasında gene de önemli bir etkidir. Çeşitli araştırmalar gerek orta öğretim gerekse üniversite çağındaki gençlerin kendilerini sevdiğini düşündükleri anne babalarından daha çok etkilendiklerini göstermiştir.¹⁷

Ergenlere anne baba tarafından gösterilen sevgi, bu gençlerin onları örnek almalarını kolaylaştırmaktadır. Eğer anne babalar çocuklarına sevgilerini belirtmezlerse onlarla yeterli iletişim kuramamış olurlar. Bu durum gençler tarafından kendilerinin anne babaları tarafından sevilmediği şeklinde yorumlanır. Özellikle ülkemizde babaların çocuklarına karşı sevgisini belli etmeyen, sert ve baskılı bir kişi olduğu, annenin ise sevecen ve koruyucu olup gerçekte çocuklarıyla ortak bağımlı bir hayat sürdürdüğü kanaati yaygındır.¹⁸

Psychology, The Sixty-second Yearbook of the National Society for Study of Education, (ed.) H. W. Stevenson, Chicago Press, 1963, s. 296; Sears, Robert R.-Rau, Lucy-Alpert, Richard, *Identification and Child Rearing*, Stanford Un. Press, California, 1965, s. 4; Parke, Ross D., *Readings in Social Development*, Holt, Rinehart and Winston Inc., New York, 1969, s. 195.

¹⁴ Bandura, Albert-Huston, Aletha, C., "Identification as a Process of Learning", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1961, Vol. 63, s. 317; Kohlberg, agm, s. 298, 350, 354.

¹⁵ Payne, D. E.-Mussen, P. H., "Parent-Child Relations and Father Identification Among Adolescents Boys", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1956, Vol., 52, s. 362; Mc Candless, age, s. 340; Mussen, Paul-Distler, L., "Masculinity Identification and Father Son Relationships", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1959, Vol. 59, s. 350.

¹⁶ Winch, R. F., *Identification and its Familial Determinants*, Bobbs-Merrill, New York, 1962, s. 64.

¹⁷ Grinder, Robert G., *Adolescence*, John Wiley & Sons, New York, 1973, s. 366; Mussen-Distler, agm, s. 350.

¹⁸ Köknel, Özcan, *Cumhuriyet Gençliği ve Sorunları*, Baha Mat., İst., 1979, s.

Erkekler için kuvvetli bir kalıp yargısı olan sevgiyi belirtmedeki utanma ve çekinme sebebiyle bazı babalar, hissettikleri sevgiyi çocuklarına -özellikle oğullarına- iletememektedirler. Bu durum baba ile oğul arasında sevgi iletişimsizliğine yol açmaktadır. Baba ile oğlu arasındaki bu iletişimsizlik sonucunda baba, çocuğu üzerindeki etkisini kaybetmektedir. Oysaki Hz. Peygamber, insanların birbirlerine olan sevgilerini açığa vurmalarını istemiştir. Söz ve davranışları ile de sevgi göstermenin gerekliliğine işaret etmiştir.¹⁹ Hz. Peygamber, gerek kendi çocuk ve torunlarını, gerekse diğer çocukları kucağına alır, onları öper, yanaklarını okşar ve onlara sevgi gösterirdi.²⁰ Sütannesinin yanında kalan oğlu İbrahim'i zaman zaman ziyaret eder, yanında sahibileri olduğu halde onu kucağına alır, bağrına basar ve öperdi.²¹

Torunu Hasan'ı öperken gören Akra b. Hâbis'in "benim on çocuğum var. Onlardan hiçbirisini öpmedim" şeklindeki ifadesine karşılık Hz. Peygamber, "merhamet etmeyene merhamet olunmaz" diye cevap vermiştir.²² Yine bir ârâbinin "siz çocuklarınızı öper misiniz?" şeklindeki sorusuna "evet" cevabı vermiş, soruyu yöneltenin "vallahi biz onları öpmeyiz" şeklindeki itirazına "Allah senden merhameti söküüp aldıysa ben ne yapayım?" diyerek sert bir şekilde cevap vermiştir.²³

Çocuğa sevgi, genellikle onu okşamak, öpmek ve istediğini yerine getirmek suretiyle gösterilmektedir. Ergenlerin ise fikirlerinin sorulması, konuştuğu zaman dinlenmesi, sözlerine değer verilmesi, onlara hitap edilirken bir yetişkin gibi önem verilmesi ve bu önemin ona hissettirilmesi, gence sevgi ve saygı göstermek anlamına gelmektedir. Gence gösterilen bu ilgi, onun yetişkinlere güven duymasına, ailesiyle beraber yaşarken şahsiyet kazanmasına yardımcı olmaktadır.²⁴

Ergenler üzerinde yapılan bir araştırmada aynı zeka düzeyinde ancak başarıları çok değişik olan öğrenciler ve aileleri incelenmiş; çok başarılı gençlerin aileleriyle uyumlu oldukları ve onların bu ailelerde desteklenen, düşüncesi sorulan, kararlara katılması sağlanan, daha çok onaylanan ve güvenilen gençler

---

49.

¹⁹ Müslim, *Fedâil*, 67.

²⁰ Buhârî, *Edeb*, 17; Müslim, *Fedâil*, 80.

²¹ Müslim, *Fedâil*, 62, 63.

²² Müslim, *Fedâil*, 65.

²³ Müslim, *Fedâil*, 64; Ebû Davud, *Edeb*, 4773.

²⁴ Şemin, Refia, *Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri*, İÜEF Yay., İstanbul, 1973, s. 20.

olduğu görülmüştür. Bu başarılı gençlerden erkeklerin babalarıyla, kızların da anneleriyle çok iyi özdeşim yaptıkları sonucuna varılmıştır.²⁵

Görüldüğü üzere ergen ile anne baba arasındaki ilişki ve onların davranışlarının benimsenmesinin önemli alanlarından biri de sevgi iletişimidir. Bilhassa ergenlik döneminde olgunlaşmakta olan genç insan, çatışmalar içinde olduğu bu karmaşık dönemde büyüklerine danışmak ve onların rehberliğine ihtiyaç duymaktadır. Bu rehberliği yaparken anne babaların çocuklarına, “kendi”leri olmalarına imkân sağlamayacak biçimde aşırı sevgi gösterisinde bulunması durumunda genç, bazen ailesine bağımlı kalabilmektedir. Çünkü ailesi tarafından gösterilen aşırı sevgi ve mükâfat, gencin aile dışındaki kimselerle özdeşim kurmayı reddedecek şekilde tüm sosyal duygularını aile üyelerine yöneltmesine yol açabilmektedir. Bu durumda çocuk, gençlik döneminde sosyal bir varlık olmak için gerekli temelden yoksun kalarak muhtemelen aile dışında kalan kimselere kayıtsız kalabilmekte ve onları sevmesi zorlaşmaktadır.²⁶

Anne babanın çocuğuna karşı gösterdiği aşırı sevgi ve mükâfatın olumsuz etkilerinden birisi de çocukları tarafından anne babanın önemsiz olduğu şeklinde düşünülmesidir. Bu düşünce de gencin anne babasını örnek almasını engellemektedir.

3. Güç ve Üstünlük

Başkalarının davranışlarının benimsenmesinin ardındaki en önemli etken, güçlü olma duygusudur. Araştırmaların ve gözlemlerin de gösterdiği gibi insan ilişkilerinde güçlü olma duygusu model alan kimseyi bu davranışa götüren en önemli belirleyici etkendir.²⁷ İnsan kendinde zayıflık, yetersizlik duyguları hissettiğinden ötürü güçsüz olduğunu düşünmektedir. Güçsüzlüğün ortaya çıkardığı acı, insanca dengenin bozulmasından, bütünüyle güçsüz olmayı kabul edememesinden doğmaktadır.

Güçlü olma duygusu ilk yaratılan insan ile birlikte var olagelmiştir. Kuran’da insanın yeryüzünde Allah’ın halifesi olarak yaratıldığı²⁸ ve onun bu üstün niteliklerine meleklerin secde

---

²⁵ Yörükoğlu, Atalay, *Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı, Eğitimi, Ruhsal Sorunları*, İş Bankası Yay., Ankara, 1986, s. 165.

²⁶ Cole, L.-Morgan, J. B., *Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi*, (çev. H. Belkis Vassaf) MEB Yay., İstanbul, 1968, s. 209.

²⁷ Mc Candless, *age*, s. 380.

²⁸ Bakara, 2/30.

etmesinin istendiği²⁹ anlatılmaktadır. İnsan bu üstünlük ve güç duygusuyla dünyaya gelmiş ve Yaratan'ın gücüne ulaşmak bilinçdışı dürtüsünü de bir miras olarak yüklenmiştir.³⁰

İnsan bu güçsüzlüğünü giderebilmek için güçlü bir kişiyle ya da grupla özdeşleşme ihtiyacı hissetmektedir. Böylece o kimse, modelin hayatına simgesel bir biçimde katılarak arzulanı, elde etmek istediği hedefleri tecrübe etmektedir. Süje, modelin güçlü ve başarılı olduğuna inanmışsa o, bu başarıya uygun, olumlu bir his duymakta ve bu tecrübe de örnek alma sürecini kuvvetlendirmektedir.

İnsanlar çevrelerinde ve yaşadıkları toplumda sayılan, sevilen, başarılı ve üstün kişi olma çabası içindedirler. Toplumsal olan bu güdünün yarattığı gerilimden kurtulmak ve bu ihtiyacı gidermek için kimi insan bedensel, kimi insan da zihinsel gücüyle üstünlüğünü ifade etmek ister.³¹ Çoğu zaman da bu çabalar içinde iken, bu alanlarda başarı ve itibar kazanmış birini kendisine model olarak ona benzemeye çalışır.

Çocuk ve ergenlerin bir başkasını örnek almalarını etkileyen faktörlerin en önemlilerinden birisi de modelin güç ve üstünlüğüdür. İlk çocukluk döneminde acıdığı zaman yediren, üşüdüğünde giydiren, korktuğunda kendisini teskin eden anne, çocuk tarafından en güçlü model olarak görülür. Daha sonra çocuk, evde kurallar koyan ve bu kurallara uyulmasını isteyen babanın gücüne tanık olur. Artık babanın davranışları annenin-kindenden çok daha büyük etkiler yapmaktadır. Çocuk ailedeki herkesin babanın kesin emirlerine nasıl uyduğunu görmeye başlamakta ve babasını her hususta güçlü bulmaktadır.

Çocukluk döneminde anne baba ve diğer aile üyelerinin fiziki gücü, özdeşleşmede daha etkili olmaktadır. Ergenlik çağında ise onların çalışma hayatındaki başarıları, saygınlıkları ve ergenin davranışlarını kontrol altında bulundurabilme özellikleri, gençlerin bu aile üyelerine saygı duymalarına ve onları model almalarına sebep olmaktadır.

Uzmanlar, anne babanın örnek alınmasında onların disiplin anlayışının temel faktör olduğunu işaret etmişlerdir. Anne babanın model olarak alınmasında etkisi olan disiplin anlayışı genellikle

---

²⁹ Bakara, 2/34.

³⁰ Adasal, Rasim, *Yeryüzü Tanrıları, Liderler, Komutanlar ve Kahramanlar Psikolojisi*, Minnetoğlu Yay., İstanbul 1979, s. 63.

³¹ Köknel, Özcan, *Kaygıdan Mutluluğa, Kişilik*, İst. 1982, s. 62-63.

“Güç Kaynaklı Disiplin” ve “Sevgi Kaynaklı Disiplin” şeklinde iki grupta ele alınmaktadır.

a. Güç Kaynaklı Disiplin Anlayışının Anne Babayı Örnek Almada Etkisi

Güç Kaynaklı Disiplin’i, “istenmeyen davranışlarda bulunan kişinin suçuna karşılık olarak onu tehdit etme, azarlama, bağırma ve dayak vb. fizikî cezaya çarptırma” şeklinde tanımlayabiliriz.³²

Çocuk ve gençlerle ilgili olarak kişilik ve ahlâk gelişmesi konusunda yapılan çeşitli araştırmalar, onlara uygulanan “güce dayalı ceza anlayışı”nın anne babanın davranışlarının benimsenmesinde olumsuz etkiler meydana getirdiğini ve dolayısıyla yetersiz iç denetim ve vicdan oluşmasına yol açtığını göstermiştir.³³

Anne babası tarafından dayakla cezalandırılan çocuk ve ergenler, işledikleri suçun karşılığını ödemiş olduklarını düşünmektedirler. Bu durum da, anne babalarına kızgınlık duymalarına, onlara yabancılaşmalarına ve bazen de isyan etmelerine sebep olarak onları örnek almalarını engellemektedir.

“Güce dayalı ceza”, yöneltildiği kimsenin istenmeyen davranışını değiştirmede uzun süreli etkili bir teknik olmadığı gibi, bu yöntemle çocuk ve genç neyi yapmayacağını öğrense bile neyi yapacağını öğrenememektedir.³⁴ Ayrıca bu teknik çocuğa taklit edeceği bir model sağlayarak ona ancak başkalarının nasıl cezalandırılacağını öğretmektedir. Bazen de cezalandırıcı ve saldırgan modeli gözleyen kimse, bu tehdit edici modelin saldırma korkusunu azaltmak ve kişiliğini korumak için onun özelliklerini benimsemekte ve onun gibi davranmaktadır.

b. Sevgi Kaynaklı Disiplin Anlayışının Anne Babayı Örnek Almada Etkisi

Sevgi Kaynaklı Disiplin’i, “istenmeyen davranışlarda bulunan bir kişinin suçunun sonucunda onu ikna ederek vazgeçirmeye çalışma, hayal kırıklığı gösterme, onu aldırılmaz gibi davranma, sevgi, şefkat ve anlayışın şarta bağlı olarak verilmesi”³⁵ şeklinde tanımlayabiliriz.

Demokratik bir şekilde yönetilen, sevgi kaynaklı disiplin yöntemi uygulanan çevrelerde yetişen çocuk ve gençlerin ahlâk

³² Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş*, Sevinç Mat., Ankara, 1979, s. 200; Maccoby-Martin, agm, s. 37.

³³ Bandura, *age*, s. 86; Mc Candless, *age*, s. 389.

³⁴ Winch, *age*, s. 73.

³⁵ Maccoby-Martin, *age*, s. 37; Kağıtçıbaşı, *age*, s. 200.

gelişiminde model alma yoluyla öğrenmeleri daha kolay olur. Çünkü çocuğun suç işlemesinden sonra anne babanın sevgisinde azalma görülür. Çocuk ve genç, onların sevgisini tekrar kazanma duyguları içinde anne babası gibi davranma ihtiyacı duyar ve onların davranışlarını taklit etme duygusu canlanır.³⁶

“Güce dayalı cezalar” ise çocuk ve gençte daha çok korkuya dayalı bir ahlâk geliştirir. Bu tür ceza gören çocuk ve gençte, anne babaya karşı memnuniyetsizlik artar ve onları taklit etme eğilimi azalır. Sevgi kaynaklı disiplin yönteminin etkin olabilmesi için ise anne baba ile genç arasında kuvvetli bir duygusal bağ olması gerekir. Aile içi ilişkilerin soğuk olduğu durumlarda bu tür disiplin tekniği önemini kaybeder.

Çocuk ve genç ile konuşmamak, ona aldırılmaz bir şekilde davranmak gibi psikolojik disiplin anlayışının anne babanın kurallarının içselleştirilmesi ve ahlâki gelişmenin oluşması bakımından en etkin disiplin türü olmadığı da ileri sürülmüştür.³⁷ Bazı bilimsel araştırmalar ahlâk gelişimine yol açma bakımından en etkili disiplin türünün ikna etme, pişmanlık duyurma olduğunu ortaya koymuştur. Bu yaklaşımla gencin kendi davranışının sonuçlarını anlaması ve kendini bir başkasının yerine koyması sağlanır. Böylece genç, anne babasının istemediği kötü davranışları düzeltmeye veya telafi etmeye çalışır. Diğer bir deyişle genç, kendi kendini kontrol etmeye, yani iç denetim (vicdan) geliştirmeye başlamış olur.³⁸

Hz. Peygamber’in çocuklarda istenmeyen davranışları değiştirme konusundaki tutumu da bu şekildedir. O, çocukların suç işlemesinden sonra hiçbir zaman onları dövmemiş,³⁹ onları ikna ederek vazgeçirmeye çalışmıştır. Henüz bir çocuk iken hurma ağaçlarını taşıdığı için huzuruna getirilen Rafi b. Amr el Gıfari’ye, hurmaları niçin taşıdığını sormuş, “yemek için” cevabını alınca, “yavrüm (bir daha acıkırsan) hurmayı taşıma, altına düşenlerden ye!” tavsiyesinde bulunmuştur.⁴⁰ Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, hatalı bir davranış tespit ettikten sonra çocuğu hemen cezalandırmamış, onu vicdanı ile baş başa bırakarak hatasını anlamasına yardımcı olmuştur.⁴¹

---

³⁶ Kohlberg, agm, s. 301; Meadow, Mary-Kahoe, Richard, *Psychology of Religion, Religion in Individual Lives*, New York, 1984, s. 209.

³⁷ Maccoby-Martin, *age*, s. 56; Kağıtçıbaşı, *age*, s. 201.

³⁸ Kağıtçıbaşı, *age*, s. 201; Sears-Rau-Alpert, *age*, s. 200.

³⁹ Müslim, *Edeb*, 79.

⁴⁰ İbn Mâce, *Ticarât*, 67; Ebü Davud, *Cihad*, 85.

⁴¹ Öcal, Mustafa, “Çocuk Terbiyesi ve Peygamberimizin Eğitim Metodu”, *Diyanet Der.*, c. XXV, sy. 4, s. 179.

Sevgi kaynaklı disiplin, çocuk ve gencin neyi yapmayacağını öğrettiği gibi neyi yapacağını da öğretmektedir. Böylece çocuk ve gençte iç denetim gelişmekte ve neticede onlar, anne babanın değerlerini benimsemektedirler.

Çocuklarını “güc”e dayalı disiplin teknikleri ile eğitmeye çalışan anne babalar, ergenlik döneminde bu tekniğin artık etkisiz kaldığını göreceklerdir. Bu tür disiplin anlayışı belki sadece çocukluk döneminde etkinliği olan kısa vadeli bir avantaja sahiptir. Ayrıca bu etkinlik kısa sürdüğü gibi, tekrarlandıkça etkisi azalmakta, uzun süreli uygulamalarda da olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir.

Çocuk ve gencin örnek alma süreci, onun dinî inançlarını da etkileyebilmektedir. Kendisine sevgi gösteren anne babasının örnek davranışlarını benimseyen bir genç, seven ve bağışlayan bir Allah inancı, cezalandırıcı anne babanın davranışlarını benimseyen bir genç de cezalandırıcı bir Allah inancı geliştirebilecektir.⁴² Eğer genç, anne ve babanın disiplin anlayışını fazla sert ve olumsuz buluyorsa, anne baba otoritesine ve dinî otoriteye de isyan edebilecektir. Kilise gençleri üzerinde yapılan bir araştırmada anne babaların tutum ve davranışlarını olumsuz bulan gençlerin dinî otoriteye de isyan ettikleri tespit edilmiştir.⁴³

Anne babalar çocuklarının sevgiye dayalı bir örnek alma sürecine imkân sağlayabilmek için, kendi değer ve normlarını otoriter bir tarzda sunmamaları gerekir. Böyle yaptıkları takdirde çocukları, onlara karşı olumsuz tutumlar geliştirebilecektir. Çocuk büyüdükçe bu eğilim, daha da önem kazanmaya başlayacaktır. Anne babanın sınırlamaları ve normları akılcı motivasyonlarla sunulduğunda gençte olumlu tutumların benimsenmesi konusunda eğilim artacaktır.

İlk çocukluk döneminde, anne babanın disiplin ve kontrol hareketleri ile çocuğun davranışı arasında çok önemli bir ilişki bulunmamış iken, bu ilişki ergenlik döneminde artan bir şekilde önem kazanmaktadır. Artık ergen, yetişkinlerin hayat tarzını benimsemeye başladığı için, onun davranışları konusundaki anne baba beklentilerinin de değişmesi gerekmektedir.

Anne babalar bu dönemde uzun süreli bakım ve nezarete son vermeli, kontrolü yavaş yavaş gevşetmeli ve çocuklarına daha fazla özerklik tanımalı ve onların kendi kendilerini kontrol etmelerine

---

⁴² Beit, Hallahmi B.-Argyle, Michael, *The Social Psychology of Religion*, London, 1975, s. 33.

⁴³ Dudley, Roger, Louis, “Alienation from Religion in Adolescents from Fundamentalist Religious Homes”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1978, Vol., 17(4), s. 390.

yardımlı etmelidir.⁴⁴ Anne babaların ergene bir taraftan onun artık yetişkin bir insan olduğunu söylerken diğer taraftan ona çocuk muamelesi yapmamalı ve aşırı kontrole devam etmemelidir.⁴⁵

Anne babalar ergenlik öncesi, çocuklarının eğitimleriyle yakından ilgilenmeli, çocuklarına örnek olmalı ve koydukları kurallara açıklamalar getirerek çocuklarını en iyi bir şekilde eğitmelidir. Ergenlik döneminde ise anne babalar, kendilerinin beklentilerini anlayamadıkları zaman onlara yol göstermelidir. Eğer anne babalar ergenlik öncesi çocuklarını iyi eğitirlerse onlar, kendi kendini disipline etmeyi öğrenecektir. Artık ergenlik döneminde de genç, dış sınırlandırmalar ve çeşitli disiplin tekniklerine gerek kalmadan da istenilen şekilde davranarak anne babasının kurallarını içselleştirecektir. Böylece genç, ilk ergenlik döneminden itibaren anne babanın kurallarına daha az maruz kalacaktır.⁴⁶

Ergenlik döneminde gevşetilen disiplinin yerini örnek alma yoluyla öğrenme alacaktır. Artık genç bu dönemde başkası tarafından yönetilmeyi istemediği için kendi seçtiği modele göre kendisini şekillendirecektir. Genç kişiliği kendi kendine geliştireceği için onun yetenekleri ve yaratıcılığı kişiliğine uygun bir şekilde artacaktır.

B. Ailede Örnek Alma Yoluyla Ahlâkî ve Dini Değerlerin Benimsenmesi

Örnek davranışların benimsenmesinin ilk şartı, bir objeye olan duygusal bağlılığın bulunmasıdır. Genel anlamıyla öğrenme, gelişimin bilişsel (cognitive), duyu ve heyecanla ilgili görüntüleridir. Zihin ve duyu birbirine girift olduğu için birbirinden tamamıyla ayıramazlar. Çocuk için en önemli duygusal tecrübeler, onun sevdiği kişilerle olan bireysel ve sosyal ilişkileri sonucunda elde edilir. Çocuğun bu ilk ilişkileri, ona ilk güveni sağlayan anne, baba ve diğer aile üyeleri ile gerçekleşmektedir.

Çocuk ve gencin sosyalleşmesinin bir bölümü direkt öğretim ile şekillenmesine rağmen, onun davranış ve tutumlarının çoğu, hayatında önemli gördüğü yetişkinleri gözlemleme ve onları model alma suretiyle elde edilir.

---

⁴⁴ Cole-Morgan, *age*, s. 217; Grinder, *age*, s. 377.

⁴⁵ Varış, Fatma, *Ergenin Gelişimine Etki Eden Kültürel Faktörler*, AÜEF Yay., Ankara, 1968, s. 64.

⁴⁶ Çamdibi, *age*, s. 2006; Grinder, *age*, s. 382.

Çocuk ve gençlerin yetiştirilmesini bir dizi kurallar ve yöntemlerden ibaret olarak düşünenler, çoğunlukla kültürel kalıpların fertlere iletilmesi konusunda formal eğitime gereğinden fazla önem atfederler. Eğer belli kuralları uygulamakla çocuk ve gencin sağlıklı bir şekilde yetişmesi gerçekleşseydi, her anne baba çocuğunu en iyi biçimde yetiştirebilirdi.⁴⁷

Çocuğun ve gencin ahlâkî ve dinî sosyalleşmesinde, örnek alma yoluyla öğrenim önemli bir yer tutar. Anne baba, öğretmenler ve yetişkinleri örnek alma, dinî ve ahlâkî kuralların şekil almasında direkt öğretimden daha etkilidir. Çocuk ve genç, model aldığı kimsenin dinî davranışlarını örnek alarak aynı şekilde hareket etmeyi isteyecektir.

Çocuk ve gencin gruba uyum sağlamasında, gözlenen ibadetin olumlu etkisi vardır. Hz. Muhammed'in "namazlarınızın bazılarını evlerinizde kılınız ve oraları kabirlere çevirmeyiniz"⁴⁸, "farz namazlar dışındaki namazların en faziletlisi evlerinizde kılınandır"⁴⁹ şeklindeki tavsiyelerinin hikmetlerinden birisi; namazı evde kılmak suretiyle ev halkına örnek olmanın, camide kılarak da topluma örnek olmanın önemini vurgulamaktadır.

10 yaşında bir genç iken Hz. Peygamber'in eğitimine arz edilen Enes b. Mâlik, onun bu konudaki tutumunu şu cümlelerle ifade eder: "Hz. Peygamber'e yedi yahut dokuz sene hizmet ettim. Rasulullah benim yaptığım bir şey için 'Bunu niçin yaptın?', yapmadığım bir şey için de 'Niçin yapmadın?' demedi"⁵⁰ Enes b. Malik'in bu sözlerinden anlıyoruz ki, Hz. Peygamber, ergenlik döneminde terbiyesine verilen bu genci nasihat ve sözlü eğitimden çok, örnek davranışlarıyla etkileyerek, onun dinî ve din dışı konularda kendi kendine düşünme, karar verme ve anlama kabiliyetlerini geliştirmesine yardımcı olan örnek alma yoluyla öğrenmesine imkân sağlamıştır.

Hz. Peygamber'in Enes'e bu şekilde davranması onun her tür davranışlarına göz yumduğu anlamına gelmemektedir. Bu sözleriyle Enes b. Malik, Hz. Peygamber'in şefkat ve merhametle kendisine en iyi örnek teşkil ettiğini vurgulamak istemiştir.⁵¹

---

⁴⁷ Yörükoğlu, Atalay, *Çocuk Ruh Sağlığı*, İş Bankası Yay., Ankara, 1986, s. 130; Lazarus, Richard, *Patterns of Adjustment and Human Effectiveness*, Mc Graw-Hill, New York, 1969, s. 472.

⁴⁸ Buharî, *Salât*, 52; Ebû Davud, *Salât*, 205.

⁴⁹ Tirmizî, *Salât*, 331.

⁵⁰ Müslim, *Fedâil*, 51-2; Ebû Davud, *Edeb*, 1.

⁵¹ Tütüncü, Mehmet, "Kur'an ve Hadislerde Eğitim Esasları", *DEÜİF Der.*,

Modeli gözlemek yoluyla öğrenme eğitim etkinlikleri ile birlikte uyum içinde gerçekleştiğinde, bunlardan sadece birisinin gerçekleşmesi durumundan daha iyi ve daha faydalı sonuçlar vermektedir. Çünkü bu iki metottan birisi ile öğrenmeyi diğer metot kuvvetlendirmektedir. Böylece çocuk ve genç, yetişkinlerin kendisine söylediği şeylerin yanı sıra onların yaptığı şeyleri de öğrenmekte, herhangi bir baskı hissetmeksizin takdir ettiği kimseyi örnek alarak, o kişiden gördüğü dinî ve ahlâkî davranışları gönüllü olarak taklit etmektedir.

Dinî duygu ve düşünceleri benimseyen ve dinî uygulamaları yerine getiren bir yetişkini örnek alan çocuk ve gençte, o model gibi düşünme ve davranma için güdülenme meydana gelmektedir. Bu güdülenmeden sonra yetişkinlerin, sözlü eğitim ile bu duygu, düşünce ve davranışları şekillendirerek çocuk ve gencin, örnek alma yoluyla kendisini eğitmesine formal eğitim yoluyla destek vermeleri gerekir. Hz. Peygamber'in uygulaması da bu yöndedir. İbn Abbas, hasta olan teyzesi Meymune'yi ziyareti esnasında, Hz. Peygamber ile arasında geçen bir olayı şöyle anlatır: Gece teyzemde kaldım. Rasulullah, gece namazına kalktı. Ben de kalkıp onun sol yanında durdum. Rasulullah bana döndü ve beni sağına aldı. "İşte böyle duracaksın." dedi."⁵² Hz. Peygamber, kendisi gibi davranmak isteyen İbn Abbas'a örnek olma yoluyla ibadet tecrübesi kazanmasına yardımcı olmuş, sonra da ibadetin şekilleri konusunda sözlü öğretimle onu eğitime yoluna gitmiştir.

Başkalarının himayesine, sevgi ve şefkatine ihtiyaç duyma, insanların dinî yaşayışında da çok önemli bir yer tutar. Bireysel ilişkiler ve duygusal bağlılık, dine yönelme sürecinde önemli bir faktördür. Çünkü dinde de kuvvetli duygusal unsurlar vardır. İlkel şekliyle anne baba ve aile üyeleriyle gerçekleştirilen karşılıklı sevgi ve saygı, ileri ve üstün şekliyle Allah inancında karar kılmaktadır.⁵³ Örnek alma yoluyla çocuk, aile üyelerinin ideallerini, tutum ve davranışlarını kabullenirken onların dinî inanç ve düşüncelerini de benimsemektedir.

Anne babalar çocuklarıyla en fazla beraber olan kimseler oldukları için çocuklarının kendilerini gözleyebilecek, ilişkide bulunabilecek ve örnek alma imkânı bulabilecek fırsatlar meydana getirirler. Çocuk benimsediği anne babasının fikirlerini ve huylarını pek fazla şuur gerektirmeyen bir çaba ile kabullenir. Kendisine

---

1985, S. 2, s. 235.

⁵² Nesai, Sünen, C.II, s. 87.

⁵³ Hökelekli, Hayati, *Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 1980, s. 70.

örnek olarak seçtiği ebeveyninin ahlâkî ve dinî duygu, düşünce, tutum ve davranışlarından etkilenir. İlk ahlâkî ve dinî fikirleri ile doğru ve yanlış hakkındaki kararları oluşur. Dinî tutumlara ve dinî ideallere alışmış olur. Yetişkinlerin dinî davranışlarını kendine model seçerken çocuk, bu davranışları tekrarladıkça daha çok öğrenir ve alışkanlık kazanır. Böylece taklit, onun nasıl inanacağını, uygulanacağını ve davranacağını öğretir.⁵⁴ Dinî hayatın gerekleri hakkındaki bilgilerin büyük bir kısmı bu yolla öğrenilmiş olur.

Taklitte başlayan din, çocuğun kendi kabiliyetine, ailenin ve çevrenin dinî atmosferine göre yavaş yavaş gelişip derinleşerek dinî yaşayışa dönüşür. Ergenlik çağında da örnek alma yoluyla ahlâkî ve dinî değerlerin öğrenilmesi ve kişilikte yerleşmesi dinî atmosferin etkisi altında devam eder.

Sosyal etkileşim ve uyumun ilk gerçekleştiği kurum olan ailede ergen, çocukluk çağında olduğu gibi anne babasının beklentilerini memnun edebilmek için onların dinî inanç ve uygulamalarına uyum gösterir.⁵⁵ Eğer genç, inancın uygulanışını, onun davranışlara yansıyan ilk örneklerini ailesinde görmüşse, bu davranışları ilgi ve dikkatle karşılayarak benimser. Böyle bir çevrede yetişen genç, büyüklerin davranışını benimseyerek kendi görüşünden çok, dindar insanların düşünce ve davranışlarının etkisinde kalır ve bu düşünce ve davranışlar onun kendi düşünce ve davranışları haline gelir. Hatta daha sonraları büyüklerden aldığı ölçü ile büyükleri tenkit etmeye bile başlar.

Diğer taraftan dinin yeterince ve gereğince benimsenip yaşanmadığı, örnek dinî davranışların izlenmediği ve inançlarla yaşayışlar arasında çelişkili durumların gözleendiği ailelerde gence, bundan sonra verilecek din eğitimi de temelsiz kalır. Böyle bir ortam içinde büyüyen gence okulda verilecek en iyi teorik ders bile bu eksikliği gidermede yeterli olamaz. Okulun vereceği dinî bilgiler ancak ailede var olması gereken temel tecrübelerle dayandırabilir.⁵⁶

Ergen, dindarlığının uyanmasında ve gelişmesinde, gencin örnek aldığı aile üyelerinin dindarlığı önemli bir etkidir. Ergenlik döneminde gencin değerleri ile aile değerleri arasında uyumsuzluk görülse de, dinî değerler yönünden gençlerin, aile değerlerini benimsedikleri görülmektedir. Aile üyelerinin gençleri, dinî

---

⁵⁴ King, Irving, "Imitation", *A Dictionary of Religion and Ethics*, (ed.) S. Mathews-G. Smith, USA, 1921, s. 218; Yavuz, Kerim, *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, DİB Yay., Ankara, 1983, s. 151.

⁵⁵ Beit-Argyle, *age*, s. 32, 40.

⁵⁶ Bilgin, *age*, s. 25, 94; Hökelekli, *agt*, s. 98.

konularda teşvik etmeleri ve destek vermeleri, genç dindarlığının gelişmesinde olumlu yönde etkili olmaktadır.

Sonuç

Sosyal ve duygusal davranışı elde etme yollarından birisi olan model alma yoluyla öğrenme, çocuk ve gencin sosyal gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Çocuk ve gençlerin bireysel ve sosyal hayatlarında meydana gelen örnek alma süreci dini inanç, düşünce ve davranışlarında da görülmektedir. Çocuk ve genç model aldığı kimsenin dini davranışlarını da örnek alarak aynı şekilde davranmayı arzulamaktadır. Böylece çocuk ve genç, dini hayatın gerekleri hakkındaki bilgi, tutum ve davranışları informal yolla almaktadır.

Ergenlik dönemi genç ile anne baba değerlerinin farklılaşmaya başladığı bir dönem olmakla birlikte ergenlerin bu dönemde anne babalarının tutum ve davranışlarını benimsedikleri de bir gerçektir. Bu dönemde aile üyelerinin gence göstereceği sevgi, çocukluk dönemindeki kadar etkili olmamakla birlikte gencin onları örnek almasında gene de etkili bir faktördür. Çocuğuna sevgi göstermeyen ve davranışlarıyla da örnek olmayan anne babanın vereceği din eğitiminin başarı şansı son derece sınırlıdır.

Anne babanın uyguladığı disiplin anlayışı çocuklarının kendilerini örnek almalarını olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. “Güç’e dayalı ceza”dan çok “sevgi kaynaklı ceza” yöntemi uygulanan ailede yetişen gençlerin, ahlâki ve dini gelişiminde model alma yoluyla öğrenmeleri daha sık meydana gelmektedir. Özellikle “ikna ederek vazgeçirme” tekniği kullanan anne babasını örnek alan çocuk ve gençlerde kendi kendini kontrol etme ve dolayısıyla vicdan gelişimi daha kolay olmaktadır.

Çocuk, ailesinde örnek aldığı kimsenin ahlâki-dini inanç ve tutumlarından daha fazla etkilenmektedir. Çocuk, inancın uygulanışını ailesinde görmüşse, bu davranışları ilgi ve dikkatle karşılayarak benimsemektedir. Ailesinde benzemek istediği kimsenin ahlâki-dini inanç, tutum ve davranışlarını da kabullenmektedir.

Bu açıdan anne babaların çocuk ve gençler tarafından örnek alındıklarının farkında olmaları, istenen, arzulanan davranış modelleri sunmaları; yanlış ve olumsuz davranışlarda bulunmalarını gerektirmektedir. Aksi halde çocukları bu yönleriyle de anne babalarını örnek alabilecektir. Anne babaların içki, sigara gibi

kötü alışkanlıkları ile yalancılık, hırsızlık ve benzeri ahlâkî zaafı da çocukları tarafından örnek alınabilecek ve benimsenebilecektir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; çocuk ve ergenler, diğer sosyal tutum ve davranışlarda olduğu gibi ahlâkî ve dinî tutum ve davranışlar konusunda da en çok kendisine benzemek istediği ve örnek aldığı kimselerden etkilenmektedirler. Bu sebepten dolayı çocuk ve gençlerin eğitimlerinden sorumlu olan anne babaların her şeyden önce onlara örnek davranışlar sergilemeleri gerekmektedir. Anne babaların örnek davranışları, çocuk ve gençlerin ideal ahlâkî-dinî tutum ve davranışları elde etmelerini olumlu yönde etkileyecektir.

Ayrıca anne baba arasındaki karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı olumlu iletişim de çocuk ve gençlerin anne babayı örnek almalarında önemli bir etken olacaktır.